

vül amugy sincs más pártfogója. Nem olvasta-e mély szomorúsággal és csodálkozással minden művészi tökélyt tisztelő és kereső szellem e döbbenetes könnyelmű szavakat, melyek az erdélyi irodalompolitika vezérének a tollából egyenesen szentségtörően hangzanak: „A l'art pour l'art mindig a tehetetlenek és tehetségtelen mesterkedők hivatás alóli kibuvója volt csupán vagy hanyatló korszakok és irodalmak jellemző betegség tünete.“ — A művészet és a tökély sértett génusza ily kevély szavakat nem hagy megtorolatlanul és akad majd mű, amelyen kérielhetetlen szigorát gyakorolhatja.

S ha már kiterített bennünket, vajjon kegyeletes-e, hogy Patrokloszaink tetemét is elvegye tőlünk? Miért követeli magának *Wass Albert Farkasvermét*, holott az tagadhatatlanul a miénk? Avagy ismer-e nemzedékéből író, mely ily sötét, elemző és naturalista színekkel terhelte volna palettáját? Egy-két romantikusan megrajzolt figura, érzelmes jelenet és itt-ott a stilromantika után ítélve *Wass Albert* valóban az első nemzedék tehetséges epigonjának tetszik, de sajnos, ez regényének csupán tehertétele; ami azonban műve lényege, s ami regényét komoly alkotássá emeli, az a miénk és készek vagyunk érte bárkivel is megvívni. Bármennyire is fáj nekünk, de meg kell állapítanunk, hogy *Kós Károly*, akinek személyét, kiváló írói egyéniségét és sokoldalú tehetségét őszintén becsüljük és tiszteljük, nem elég pártatlan szellem és szubtilis izlés ahhoz, hogy ítéljen eleveneket és holtakat, egy egész nemzedéket elbuktasson a költészetből és az irodalomból, irodalmi irányzatokat és esztétikai meggyőződéseket szarkazmusával üldözzön és anatómáival fenyegetsen. Ez a szellem a viszályok, a cserépszavazások szelleme, mely kiméretlen irodalmi diktatúrához vezet és aligha válik annak a transzilvanizmusnak a dicsőségére, amelynek a védelmében *Kós Károly* felvette a keztyűt. Arra kérjük a kiváló író, irodalompolitikánk hivatott vezérét, hogy ne féltse tőlünk a transzilvanizmust. Mi nem vagyunk szükségképpen hagyományra és tekintélyre fenekedők; mi hajlandók vagyunk készségesen elismerni, hogy a regionalizmust vezérszerep illeti meg irodamunkban; *de a regionalizmus még nem szükségképpen transzilvanizmus, csak akkor lesz azzá, ha türelmes és méltányos.* A különböző irodalmi és esztétikai irányok virtuális egyenlősége és egyenlő irodalompolitikai megbecsülése nélkül nincs transzilvanizmus. Ha tehát regionális zordságában megtagad tőlünk minden megértést, könnyen úgy fordulhat a kocka, hogy mi kérjük tőle számon a transzilvanizmust.

(*Szenczei László*)

VENTURA GARCIA CALDERON

Apja a zsarnokság elől Európába menekült és európai nevelést adott fiainak. Így a két legkiválóbb *Garcia-Calderon* fiu — *Ventura* és *Francisco* — egyaránt számít ma peruinak és európainak. Felszívták magukba Európát, de megmaradtak peruiaknak is. Ma *Ventura* Belgiumban, *Francisco* pedig Párizsban követe a távoli, kincses Perunak.

Egy francia kritikus szerint *Ventura Garcia-Calderon* talán napjaink legnagyobb novellairója. A novella mindenesetre a főerősége; egy novelláskötetéért kapta meg a Francia Akadémia *José Maria de Heredia* díját is. A délamerikai-európai kulturkapcsolatok terén is hervadhatatlanok az érdemei. Míg fivére, *Francisco*, a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Intézete délamerikai könyvsorozatát vezeti mostanában, *Ventura* már évtizedekkel ezelőtt délamerikai írókat juttatott szóhoz ott, ahol arra legelsősorban volt szükség: Spanyolországban. Több antológia jelent meg szerkesztésében Barcelonában, és a *Délamerikai életből vett elbeszélések* című novella-gyűjtemény *Payot* párizsi kiadó kiadásában hozza közelebb

hozzánk Délamerika legkiválóbb novellairóit.

Magyar nyelvterületen bizonyára akadnak, akik ponyvaizúnek érzik Ventura Garcia-Calderon novelláit; az a körülmény, hogy magyarul eddig csupán a Pesti Hírlap képes vasárnapi mellékletében jelent meg néhány novellája (a szerző beleegyezése nélkül), ezt a véleményt mintha meg is erősíthetné. Valójában azt kell mondanunk, hogy a vér, a gyönyör és a halál barrésiasan spanyolos hármasság ellenére, sőt: azon túl, a perui író novellái magas irodalmi értéket képviselnek. Tömörségük megfelel a novella esztétikai szabályainak; nincsen bennük szinte egy felesleges szó, egyetlen nem funkcionális részlet. Elsősorban emberiek ezek a novellák, egy vad, koloniális ország lelkét hozzák hozzánk közelebb. Exotikus színpompájuk csodálkozásba ejt; a bennük mozgó és élő emberek zavarba ejtenek, annyira más világban élnek, mint mi. Új ízt, új zamatot hozott Garcia-Calderon ezekkel a novellákkal az európai irodalomba.

Valami sajtósági büntudat kinozza ezt az írókat. A „csökkenetrendűségi” érzés társas jelenség s ha a délamerikai indiánok lelkiéletében ez az érzés döntő szerepet játszik mindazok szerint, akik már jártak odaát, nem meglepő, ha „magasabbrendű” fehér kolonizátorok — a konkisztádorok leszármazottai — sem mentek ettől az érzéstől. De Garcia-Calderon sajtósági büntudata hogyan is legyen faji büntudat: elsősorban társadalmi büntudat az, és ezt az író nem is titkolja előttünk. Ventura Garcia-Calderon polgár, sőt a polgárnak ahhoz a fajtájához tartozik, amelyet a sors a méltóságok és tisztességek egész halmazával szokott kiüntetni. Szinte azt mondhatnám: nem tehet róla, hogy excellenciás ur, és ha pusztán a novelláin át igyekszünk megismerni, erre a külsőségre álmunkban sem gondolhatnánk. Egyik legszebb novellája szinte az oroszok legnagyobbjaira emlékeztető egyszerűséggel és keresetlen mélységgel írja le az öreg indiánt, akinek a fiát a sorozók hátrakötött kézzel hajtották el a főváros felé. Az öreg előkaparja a földből néhány megtakarított aranyát és leszalad a faluba. A jegyzővel kérvényt írat (néhány aranyba kerül): fiát, egyetlen támaszát nem állt a sorozók jogában elrabolniok. Elmegy az uri öszvérén tornyosan lovagoló paphoz, aki maga is többszörös családapa, ha csak vadházasságban él is asszonyával. Gyermyát kell szurnia a Szűz szobra előtt; s a szűz is ahhoz a titokzatos, szőke, fehér fajtához tartozik, amely immáron négyszáz esztendeje nyomja el Peru őslakóit. (Ujabb néhány arany!) Végül is a saját fajtabelijéhez: a javasemberhez fordul. Aranyát ez is elveszi; segíteni rajta ez se tud: Megtörtén, megroskadtan vánszorog vissza az öreg indián hegyi tanyájába. Semmihez sincs kedve: nem eszik, nem iszik, csak maga elé réved. Ekkor egyszeriben panaszos hang üti meg a fülét: mielőtt lesietett volna a faluba, egyetlen lámáját bezárta az istállóba. Az hívja most, panaszosan. Az öreg indián kisiet az istállóba, átöleli az állat nyakát, megsimogatja a hátát, és neki: utolsó megmaradt barátjának sugja meg a maga nagy baját. A novella címe: *Az utolsó barát*. Olyan egyszerű, emberi és közvetlen az egész; szinte félelem, túl körülményesen foglaltam össze itt a „cselekményt.”

Másik novelláját öreg szerecsen proletárasszony meséli el; a címe: *Peruban történt*. A kis Jézusnak, a világ megváltójának a születését mondja el, perui módra. A színhely Peru. Egyiptom: más délamerikai ország. Juhok helyett lámák szerepelnek. Az egyszerű, sőt együgyű néger asszony szájában azonban minden naivságuk ellenére is egyszerűen jelképes értelmet nyernek a szavak: a három királyok egyike fehér, másika néger, harmadika indián... Ezért kell elmenekülnie Jézus családjának:

mert a három királyok a három faj egyenlőségét jelentik...

Vér, gyönyör, arany és a halál: ezek Garcia Calderon irásművésze-
vének főelemei. És milyen és mennyiféle halál! A kegyetlenséget is olyan
természetességgel tudja megírni, olyan egykedvűen, hogy az ember za-
varba jön: indián apatia ez, vagy pedig arab-spanyol *desenfado*: akart és
kissé keresett, fatálista impasszibilitás? Valószínűleg: mindakettő.

A *kondorkeselyű bosszuja* az elnyomott, kizsákmányolt indián és a
kondorkeselyűk titkos szövetségét példázza, a kiszipolyozó, betolakodott
fehérek ellen. Ez leghíresebb novelláskötetének egyuttal a címe is. *Vér-
színi* novellák (franciául: *Couleur de Sang*) egy másik kötete. *Danger
de mort* a harmadiknak a címe, amelyet spanyolul nem ismerek: *Halál-
veszély*. Mindkét nyelven megjelent: *Ha Loti eljött volna...* A Loti-féle
Aziyadé mintájára azt írja meg, hogyan irt volna le Loti egy perui Azi-
yadét, ha eljutott volna Peruba, amint az szándékában volt, röviddel a
halála előtt. Ez amolyan irodalmi fegyverpróba: a *pasticheek* műfajából.
A kis kötetet kiegészítő három novellát jóval többre becsülöm. Az egyik
kötethez Blasco Ibáñeznek jutott az a megtiszteltetés, hogy előszót írjon.

Fáradt európai idegrendszereknek, amelyek csupán detektívregények
olvasása után tudnak elérni az álom ingoványaira, különösképpen aján-
lom ezt az író. Ernyedt idegeiknek a Garcia Calderon novellái új, soha
nem izlelt izgalmakat ígérnek. S talán az új ingereken át éltalálnak arra
az utra, amelyen az utjelző tábla így szól az olvasóhoz: „talán, még ben-
ned is él valami abból, amit úgy hívnak, hogy — szociális lelkiismeret.“
Ha egyszer megjelenik majd a szegénység irodalomtörténete, a perui ex-
cellenciás ur kötetei sem fognak belőle hiányozni. (*Brachfeld Olivér*)

**P. ANDREI: SOCIOLOGIE GENERALA (Editura Scribul Românesc,
Craiova 1937)**

A fogalmak kisajátításának vagy ha úgy tetszik átértékelésének ko-
rában a tudományok feladata még súlyosabb. Különösen áll ez a társa-
dalomtudomány illetékességébe tartozó területeken. P. Andrei szocioló-
giája, akarva nem akarva, ebben az irányban teljesít hivatást s így erő-
teljesen segíti elő a román tudományos szociológia kibontakozását.

Az igazságok élete relativ — mondja Andrei, — közülök egy sem
nyilvánítható abszolútnak. Egyetemes érvényű igazság a társadalmilag
érvényes igazság. A szociológia — szerinte — a társadalom fejlődését az
emberek lelki, gazdasági, jogi és politikai tényezőin keresztül tárja föl és
értelmezi. Ezért állandó az érintkezés a szociológia, történelem és törté-
netfilozófiák között. Más azonban a történetfilozófia, mely a társadalom
spekulatív elemzését adja s a történelmi fejlődésben az értéket keresi,
szemben a szociológia társadalmi-valóság kutatásával. A szociológia nem
hoz értékítételeket, mint Hans Freyer, a mai Németország divatos szo-
ciológusa hiszi, aki a szociológiát a fennálló politikai rendszer segédtu-
dományaként kezeli. P. Andrei szociológiai rendszerét D. Gusti morfoló-
giájától is elkülöníti, mert szerinte a szociológia nem gyakorlati ideálo-
kat fogalmaz, hanem csak a társadalmi tények megállapítására és ma-
gyarázására szorítkozik. A szociológia a közöst, az általánost keresi, el-
lentétben a speciális társadalomtudományokkal, amelyek a társadalom-
nak csak egyes oldalait tárják fel. A történelem, lélektan, episztemológia
és szociológia közti viszony tárgyalásánál arra az eredményre jut, hogy
a történelem és lélektan a szociológia kiegészítő módszerei.

Amint látható, a szociológia tárgyának meghatározásában rokon
Durkheim, *G. Simmel* s *Leopold v. Wiese* felfogásával. A szociológia —
— szerinte is — a társadalmi összefüggéseket tanulmányozza! Így az-